

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201402261176>

Author(s):	Hatavara, Mari
Title:	Topeliuksen Konungens handske - kuinka historiaa (uudelleen)kirjoitetaan
Year:	2005
Journal Title:	Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain
Vol and number:	2 : 3-4
Pages:	5-26
ISSN:	1795-3790
Discipline:	Literature studies
Item Type:	Journal Article
Language:	fi
URN:	URN:NBN:fi:uta-201402261176

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Mari Hatavara

Topeliuksen *Konungens handske* - kuinka historiaa (uudelleen)kirjoitetaan

Konungens handske (1863/1880 = KoH) on yksi Zacharias Topeliuksen historiallisista romaaneista, ja se ilmestyi monien muiden Topeliuksen romaanien tapaan ensimmäistä kertaa sanomalehden jatkokertomuksena. Poikkeuksellista oli kertomuksen ilmestymispaikka, ruotsalainen *Nya Dagligt Allehanda* -lehti, jonka vuoksi alkuperäinen lukijakunta oli ruotsalaista.¹ Suomen kansallisista kysymyksistä erityisesti kielipolitiikka oli 1860-luvun alussa esillä (Stenius 1992, 180), ja se kytkeytyi historian tutkimukseen Yrjö (Sakari Yrjö–)Koskisen kautta, joka samana vuonna pitkällisten kiistojen jälkeen nimitettiin yleisen historian professoriksi suomenkielisellä väitöskirjalla. Tarkastelen artikkelissani, millä tavoin Topeliuksen teoksessa tematisoituvat sekä kielipolitiikka että historian kirjoittaminen.

Romaanin tapahtumat sijoittuvat Suomeen vuonna 1788, siis Anjalan liiton aikaan, joka nouseekin keskeiseksi kuvauksessa. Nuori päähenkilö Lennart Croneld on idealistinen ja kuningasmielinen, samoin hänen isänsä majuri Croneld, mutta veli ja äitipuoli vehkeilevät Anjalan liiton hyväksi. Teoksen nimen osoittama vertauskuva on kuninkaan hansikas, jonka Croneldien esi-isä on ansainnut pelastaessaan Kaarle XII:n Narvan taistelussa uhraten oman henkensä. Tämän esimerkin innoittamana Lennart pyrkii palvelemaan kuningastaan parhaansa mukaan sekä Venäjää vastaan käytävässä sodassa että vastustamalla eräiden suomalaisten kapinallisia aikeita.

Romaanin historiallisuus

Kun romaanin käsitteeseen liitetään attribuutti historiallinen, se johtaa tietoa ja sisältöä korostavaan ryhmittämiseen (ks. Schabert 1981, 8-9; Kettunen 1986, 109-110). Hans Vilmar Geppertin (1976, 1-3) mukaan klassisen historiallisen romaanin rajoja määrittää kolme pysyvää periaatetta: menneisyyden elävöittäminen artistisin keinoin, yleisinhimillisen, historianfilosofisen tason läsnäolo, sekä nykyisyyden selittäminen menneisyyden peilissä. Ensimmäinen periaate liittyy historiallisen romaanin materiaaliin, aiheeseen, jonka on löydettävä menneisyydestä. Toinen ja kolmas kuitenkin irrottavat historiallisen romaanin historiasta (vaikka ei historian kirjoittamisesta) ja sisällöllisen

vastaavuuden vaatimuksesta. Ne liittyvät ennemminkin historian käsittämiseen ja käyttämiseen kuin itse tapahtumiin. Yleisinhimillisyyden vaatimus jopa sotii historiallisuutta vastaan viitatessaan ihmisen ajattomaan olemukseen. Kolmas periaate toimii ajallisesti molempiin suuntiin: yhtä hyvin kuin nykyisyyttä voidaan tulkita menneisyyden kautta, on selvää, että menneisyyttä aina tulkitaan nykyisyyden kautta, sen esihistoriana. Jälkimmäistä on historiallisen romaanin kohdalla korostanut erityisesti Georg Lukács (1962, 61-62).

Artikkelissani minua kiinnostaa erityisesti Geppertin toinen periaate, historianfilosofisen tason läsnäolo historiallisissa romaaneissa. Historianfilosofialla voidaan tarkoittaa sekä substantiaalista että analyyttistä filosofiaa; edellinen keskittyy löytämään menneisyydestä yleisen juonen ja tapahtumisen lait, jälkimmäinen tarkastelee historiallisen esittämisen luonnetta (ks. Palmeri 2003, 27; Humphrey 1986, viii). Oletukseksi on, että historiallisissa romaaneissa on molemmanlaisia historianfilosofian piirteitä. Historiallisen romaanin tutkimus on perinteisesti (esim. Georg Lukács) keskittynyt substantiaalisen tarkasteluun mutta postmodernin myötä tullut kiinnostuneemmaksi myös analyyttisestä puolesta, tavoista, joilla historiallisuus romaaneissa esitetään (Wesseling 1991, 29–30).

Ajatus substantiaalisesta historianfilosofiasta näyttäisi sisältyvän jo historiallisen romaanin lajimääritelmään: historiallinen romaani käsittelee historiaa ja esittää kokonaistulkinnan, näkemyksen osien suhteista kokonaisuuteen ja kausaalisuuksista niiden välillä. Tässä lähtökohtanani on ajatus romaanista yhtenäisenä maailman tarkastelun ja esittämisen tapana (ks. Culler 1975, 189). 1800-luvulla Suomessa elettiin suurten kertomusten aikaa, joista ehkä hallitsevin oli kansallinen kertomus kansallisvaltioiden synnystä ja kehityksestä (ks. Molarius 1999, 79-80).

Myös analyyttistä historianfilosofiaa löytyy eksplisiittisenäkin monista historiallisista romaaneista. Niille ovat ominaisia monimutkaiset kerrontarakenteet ja oheistekstit, joissa otetaan kantaa historian konstruoinnin ongelmaan (Schabert 1981, 23; Wesseling 1991, 36-38, 46). Topeliuksen tuotannossa pohdintoja historian olemuksesta on runsaasti, esimerkiksi *Fältskärns berättelser* -romaanissa sekä kertomuksen lomassa että kehyskertomuksessa (ks. Hatavara 2003, 507-510).

Romaanissa *Konungens handske* on esipuhe, joka on otsikoitu ”Om Gustaf III:s minne i Finland”. Ennen siirtymistään Kustaa III:n muistoon kertoja käsittelee historianankäsityksen muuttumista viimeisten lähivuosikymmenien aikana. Hän kuvaa, kuinka hänen lapsuutensa aikaan koululaiset, joutuessaan opiskelemaan historiaa, käsittivät sen kaikesta nykyisestä irralliseksi ja merkityksettömäksi. Historiaa oli verrattu kaappiin, jonka hyllyillä posliininuket - kuninkaat, keisarit, paavit ja sulttaanit - sotivat keskenään hyllytilan omistuksesta. Mitään mielenkiintoista tai merkittävää nämä kaappinsäiset taistelut eivät olleet tuntuneet lapsille ja nuorille tarjoavan, ainoastaan listan vuosilukuja ja nimiä, joiden muistaminen tuotti vaivaa. (KoH, 9.)

Eurooppalaisissa historian tutkimuksen ja historiankirjoituksen käytännöissä oli 1800-luvun vaihteessa kaksi toisistaan erillistä suuntausta, jotka heijastelivat erilaisia tapoja nähdä menneisyyden suhde nykyisyyteen. Historiallisen aineiston keruu ja tiedon varastointi oli erotettu tarinoiden kerronnasta, jolle ei ollut varsinaisia historiallisuuden kriteereitä. Klassiset historian tarinat olivat seuranneet retoriikan, eivät historiallisuuden lakeja. Romantiikan historiankirjoitus menneisyyden erilaisuuden innoittamana painotti antikvaarista alkuperäisaineistoon pohjautuvaa keräystyötä, jolloin retoriikka ja kokonaistulkintojen hahmottaminen jäi heikommalle. (Wesseling 1991, 44-45.)

Tärkein vaikutin historian merkitykselle on esipuheen mukaan sen luonne kaitselmuksen toteuttajana:

Saatiinpa vielä vähäinen aavistus siitäkin, ettei kaappi ollut alhaalla asuvien puusepänooppipoikien kokoon kyhäämä, vaan oli tuon suuren Mestaripuusepän teos, hänen, joka oli tehnyt laudakot omaa erityistä tarkoitustaan varten

ja antanut työmiestensä, kansojen, valmistaa seinälaudat sellaisiksi, että ne liittyivät kokonaisuudeksi ja muodostivat hänelle tarpeellisen huonekalun maailmankammariin. (KuH, 6.)

Hegeliäisittäin kansat nähdään tässä historian toimijoiksi, Jumalan työläisiksi, joiden tarkoitus on toteuttaa suurta suunnitelmaa (vrt. Noro 1968, 149-151, 181; Forsgård 2000, 86-89). Keskeiseksi nousee substantiaaalinen historianfilosofia, historian näkeminen säännönmukaisuuksien kattamana ja kaitselmuksen johtamana kehityskulkuna, yhtenäisenä juonellisenä tarinana. "Rekisterihistorioitsijoiden" hyljeksiminen "lyyrisen historian" eduksi on analyttinen historianfilosofinen kannanotto ja korostaa kirjoittajan kokonaisnäkemystä tapahtumaselostuksen sijaan.

Tällaista kokonaisnäkemyistä on historianfilosofiassa painottanut muun muassa R. G. Collingwood (1986, 235-237). Kiinnostavan vertauskohteen *Konungens handske* -romaanin esipuheen näkemykselle tarjoaa Hayden Whiten (1987, 4-6) käsitys annaalien ja kronikoiden eroamisesta historiankirjoituksesta, joka on luonteeltaan kertomuksellista. White ei ota kantaa paremmuuksiin, vaan näkee erilaisten esitysmuotojen olevan tuotoksia erilaisista historian ymmärtämisen tavoista; hän itse korostaa sekä kronologiaa että narratiivisuutta historiankirjoituksessa. White (1987, 9-10) kuitenkin pitää annaaleja universaalimpana tapana esittää menneisyyttä. Vuosikirja merkitsee tapahtumat ylös sitä mukaa, kun ne tulevat tunnetuiksi, kun taas narratiivinen historia luokitkaa tapahtumia hierarkkisesti kulttuurispesifistä näkökulmasta käsin. Kertomuksellisuus edellyttää valintaa, jolloin merkittäväksi nousevat sekä esitetyt että pois jätetyt tapahtumat. Tämä tulee merkitykselliseksi *Konungens handsken* kohdalla.

Tunteiden historia

Kun *Konungens handske* -romaanin esipuheen kertoja kuvaa muutosta, jonka myötä historia alkoi saada merkitystä, hän puhuu kansojen syvistä riveistä posliiniukkojen takana, kuohuvista intohimoista ja sykkivistä sydämistä. Siten hän vetoaa menneisyyden ihmisten kokemuksiin ja tunteisiin syynä kiinnostua historiasta. Koska menneisyydessä eläneet henkilöt olivat samalla tavalla ihmisiä kuin mekin, on heidän kohtaloillaan merkitystä. Lukijan eteen luodaan kuva, jossa "myriader menniskojhertan" (KoH, 10), "ääretön paljous ihmissydämiä" (KuH, 6), on ollut rakentamassa sitä pohjaa, jolla posliininuket seisovat. Romantiikan tavan mukaisesti tunteet ovat keskeisessä roolissa.

Collingwoodin (1986, 86) mukaan romantiikan aikakaudella alettiin epäillä ihmisluonteen muuttumattomuutta. Samoin kuin alkuperäisaineistoa alettiin arvostaa, heräsi myös kiinnostus menneisyyden ihmisten erityisluonteen kuvittelemiseen (Humphrey 1986, 3). Kun psykologisesta anakronismista nousi keskustelua 1800-luvun puolivälistä eteenpäin, se asetti historiallisten romaanien kirjoittajat vaikean tilanteen eteen. Koska romaanin perinne edellytti henkilöiden sisäisen elämän kuvaamista,

piti historiallisten henkilöidenkin tunteita ja motiiveja pystyä kuvaamaan. (Wesseling 1991, 56-58.) Collingwood (1986, 209-215) pitää ihmismieltä ja ihmisten aikomuksia myös historian varsinaisena sisältönä.

Mutta miten kuvata menneisyyden ihmisen sisäistä elämää, jos sen oletetaan poikkeavan kirjoittamisajan ihmisten vastaavasta? *Konungens handske* -romaanin esipuheesta voi lukea sellaisen käsityksen historian kirjoittamisesta, jossa tunteet ovat keskeisiä, sillä menneisyyden tapahtumat voidaan ymmärtää vain niiden kautta. Muuten esimerkiksi historian henkilöt näyttäytyisivät kertojan mukaan vain yksilulotteisina karikatyyreinä (KoH, 10). Psykologisen anakronismin ongelmat *Konungens handske* välttää esittämällä tunteet ajasta riippumattomina, samanlaisina menneisyydessä kuin nykyisyydessäkin. Menneisyyden ihmisten sydämistä puhuttaessa mainitaan suoraan, että ne ovat sykkineet ”liksom våra, af sorg och glädje, kärlek och hat, triumf och förtvivlan” (KoH, 10), ”kuten meidänkin sydämemme -- surusta ja ilosta, rakkaudesta ja vihasta, voitonriemusta ja epätoivosta” (KuH, 6). Näin on mahdollista tehdä psykologisia päätelmiä menneisyyden ihmisistä ja pitää tunteet historiantkirjoituksen kohteena.

Tunteiden merkityksellisuuden kautta esipuheen kertoja pääsee edelleen painottamaan historian välttämätöntä läheisyyttä rinouden kanssa. Hänen mukaansa poetittiset historiankirjoittajat tulevat erehtyväisinäkin lähemmäs totuutta ottaessaan huomioon ihmisen sisäiset vaikuttimet: “de känna mensklighetens stora hjerta klappa i tidehvarfen” (KoH, 10), “he tuntevat ihmiskunnan suuren sydämen sykkivän aikakausissa” (KuH, 7). Tässä lukematon joukko ihmissydämiä on sulanut yhdeksi suureksi ihmiskunnan sydämeiksi. Kaikille ihmisille oletetaan yhteinen, yleisinhimillinen tunneskaala, jonka olemuksen ja toiminnan pystyy päättelämään. Ihmisten välinen erilaisuus häivytetään sekä diakronisessa että synkronisessa mielessä.

Konungens handske -romaanin esipuheen historiankäsitys näyttäytyy yhtä aikaa sekä mekanistisena että tunteille ja mielikuvitukselle perustuvana. Mekanistisuus johtuu kaiken ennaltamääräytyvyydestä ja siitä, että historiassa toimivat voimat, tunteet, oletetaan tunnetuiksi tai ainakin pääteltävissä oleviksi. Historiallisen tiedon saavuttaminen tapahtuu kuitenkin ennemminkin näkemyksellisesti kuin pikkutarkan tutkimuksen avulla. Retoriikka voittaa historiallisuuden tässä näkemyksessä, mielikuvitus todellisuuden. Kokonaisuuden poeettinen yhtenäisyys on historian esityksessä ilmeisesti tärkeämpää kuin yksittäisten tosiasioiden vastaavuus, todennäköisyys tärkeämpää kuin todenmukaisuus.

Konungens handsken kertojan näkemyksissä historia tulee osittain ajattomaksi kun painotetaan tunteiden historiaa ja nimenomaan yleisinhimillistä, ajatonta tunneskaalaa, jonka runoilija näkemyksellisesti tavoittaa. Historian merkitys nykyisyyden esihistoriana, osana jatkumoa, heikkenee, kun sen rinnasteiset suhteet nykyiseen korostuvat muuttumattoman ihmisluonteen korostamisen kautta. Kiinnostava tältä kannalta on esipuheen lopetus. Kertoja vetäytyy totuudellisuuden vastuusta kaikkien henkilöidensä

suhteen, mutta toteaa:

Men för ett vill jag svara, och det är för sanningen af de känslor, för verkligheten af de tänkesätt, som i denna lilla berättelse bryta sig mot hvarandra i frågan om konungens person och ställning såsom regent. (KoH, 15-16.)

Mutta yhden seikan lupaan taata, nimittäin niiden tunteiden todenmukaisuuden, niiden ajatusten todellisuuden, jotka tässä pienessä kertomuksessa kiistelevät keskenään siitä, miten kuningasta ja hänen hallitsija-asemaansa on ymmärrettävä. (KuH, 16.)

Tässä ei viitata millään tavalla kyseenä olevien tunteiden historialliseen luonteeseen tai kuninkaan aseman käsittämiseen tiettyssä historiallisessa tilanteessa. Näin vaikuttaa siltä, että romaanin lähtökohtana ei niinkään ole kertoa (esi)historiaa, kuvata nykyisyyteen johtanut tie, kuin kertoa ajaton tarina, jonka totuudellisuus ei ole luonteeltaan historiallista. Näin mahdollinen vertautuvuus kirjoittamisaikaan, menneisyyden toimiminen nykyisyyden heijastuspintana, näyttää tulevan todennäköiseksi. Historiallisen romaanin tulkinnoissa mennyt, nykyinen ja tuleva vertautuvatkin syklisesti toisiinsa. Siten se on otollinen allegoriselle tai ainakin allegorisoivalle tulkinnalle. (Huhtala 1984, 299-300; Hatavara 2002, 127-130.)

Esipuheen kertoja ei vetoa kirjalliseen lähteistöön, kuten löytäänsä vanhaan käsikirjoitukseen, tai kuulemaansa tositarinaa, mikä oli historiallisissa romaaneissa tavallista tarinan uskottavuuden lisäämiseksi (ks. Wesseling 1991, 37; Humphrey 1986, 28). Kertoja viittaa vain kulkupuheisiin, joiden totuudellisuuden hän itsekin saman tien asettaa kyseenalaiseksi (KoH, 12-13). Historiallisen materiaalin sijaan kertoja vetoaa tunteisiin tarinansa vaikuttavuuden ja totuudellisuuden puolesta. Näin ajattomuus entisestään korostuu.

Yksittäistapauksen edustavuus nousee esiin myös tarkasteltaessa *Konungens handske* -romaanin substantiaalisien historianfilosofian kannalta. Historiallisen romaanin poetiikkaan ja historian rooliin romaanissa vaikuttaa se, minkälaista ajallista jatkumoa siinä kuvataan (Humphrey 1986, 13-14). *Konungens handske* kuvaa vain vähän yli kuukauden mittaisen ajanjakson, heinäkuun 17:stä elokuun 24:een päivään vuonna 1788. Näin lyhyessä ajassa ei pysty näyttämään mitään yleistä tapahtumisen kaavaa tai juonta, mikä historiassa toimisi. Toisin on laita *Fältskärens berättelser* -sarjan kohdalla, jonka pitkässä sukutarinassa on luettavissa Topeliuksen hegeliläisvaikutteinen näkemys historian tapahtumisesta (ks. Hatavara 2003, 507).

Humphreyn (1986, 14-17) mukaan historiallisille romaaneille on ominaista se, että kesto, tapahtuma ja tulkinta kietoutuvat erityisellä tavalla toisiinsa. Tämä liittyy tapaan tulkita historian merkitystä. Lyhyt tapahtuma voidaan määrittää pitkäkestoiseksi, jos siihen liitetään sitä edeltävä pitkä, historiallinen kausaalisuuksien ketju. Samoin kestoltaan lyhyt tapahtuma saattaa ulottua tulkinnallisesti pitkälle alkuperäisestä kon-

tai tarkoitushakuinen. Tätä kertoja vielä korostaa nimittämällä vastausta viattomaksi. Poika toteaa oman suomalaisuutensa suomen kielellä. Näin on saatu todistus siitä, että kansa itse piti itseään suomalaisena jo 1700-luvun lopussa, ja kieli oli osa kansallista identiteettiä. Tässä suomenkielisessä, suorassa vastauksessa on myös heijastus myöhemmin erityisesti A. I. Arwidssoniin liitetystä ajattelusta 1800-luvulla, joka sulkemalla ruotsalaisuuden ja venäläisyyden pois päätyy suomalaisuuteen (ks. Klinge 1980, 35). Kielellinen erilaisuus tukee kansallista erilaisuutta ja omintakeisuutta.

Suomi Ruotsin alamaisena

Topeliuksen romaanissa ruotsalaisten kuvataan suhtautuvan suomalaisiin alentuvasti. Päähenkilö Lennartin ripeää ratsastusta katsoessaan kuningas ihmettelee, miten tämä on voinut syntyä "*dans les deserts de Savolacs*" (KoH, 28, suom. Savon erämailla) ja normaalisti niin hitaan kansan keskuudessa. Kamarikirjuri vastaa "*Les båtens trottent, les veaux dansent*" (KoH, 28, suom. eläimet juoksevat, vasikat tanssivat). Kertoja kommentoi huomautusta selittämällä, että suomalaisia yleensä pidettiin jonkinlaisina puolivilveinä, vaikka todisteet muuta esittivätkin. Ylenkatse suomalaisia kohtaan korostuu ranskankielisten ilmausten myötä ja lisää etäisyyttä Suomen kansan ja (ruotsalaisen) aatelin välillä (ks. myös KoH, 38).

Lennartin isän majuri Croneldin palvelija, korpraali Durk edustaa romaanissa mielikuvaa aidosta suomalaisesta; hänet mainitaankin esimerkkitapaukseksi (KoH, 42). Durk myös käyttää suomea. Useimmiten hänen ensimmäinen lausumansa esitetään sekä suomeksi että ruotsiksi, sen jälkeiset repliikit vain ruotsiksi (ks. esim. KoH 138). Durkia sanotaan yleisesti pidettävän hitaana ja tyhmänä, mutta silti hän on toimissaan ovela ja aikaansaava. Lennart sanoo hänelle:

- Vet du hvad, Durk? Folk säger om dig, att du har ben som grindstolpar och förstånd som en mjölsäck. Jag tror, att de ljuga skamlöst på dig. (KoH, 141)

- Tiedätkös mitä, Turkki? Ihmiset sanovat, että sinulla on jalat kuin veräjän pielet ja älyä kuin jauhosäkkillä. Luulen että he valehtelevat hävyttömästi sinusta. (KuH, 208.)

Näin ihmisten väärä, ilmeisesti ulkonäölle ja ennakkoluuloille perustuva käsitys Durkista tulee oikaistua. Kiinnostavaa on, että toisessa yhteydessä Lennart sanoo Durkin tekeytyvän tyhmäksi (KoH, 72). Tämän mukaan tyhmyys olisi tietoinen strategia eikä aito ominaisuus. Näin ruotsalaisten käsitys suomalaisten tyhmyydestä ei perustuisi vain väärinkäsitykselle, vaan voisi olla myös suomalaisten harhaannuttamistarkoituksessa omaksuma.

Durkiin suomalaisuuden edustajana voi liittää vertauskuvallisia merkityksiä Suomen ja Ruotsin välisistä suhteista; erityisen kiinnostava on hänen käyttäytymisensä isäntäänsä kohtaan ja sen vertaaminen Suomen suhtautumiseen vanhaan emämaahan-

sa Ruotsiin. Nuorena miehenä Durk pelasti tulevan isäntänsä, joka oli haavoittunut ja venäläisten vankeudessa, kantamalla tämän turvaan. (KoH, 41-42.) Sittenmajuriksi ylennyt Croneld otti Durkin palvelukseensa. Durk palvelee majuria uskollisesti ja mitään erityisiä palkkioita odottamatta. Mieluummin kuin ottaa palkkion itselleen toiminnastaan, hän varmistaa majurin hyvinvoinnin. (Ks. KoH, 72, 140.)

Samoin kuin Durk pelasti majurin, voi ajatella Suomen pelastaneen Ruotsin Venäjää vastaan käydyissä sodissa. Kertojan huomautuksen siitä, kuinka majuri maksaa velkansa Durkille, voi tulkita ironiseksi:

[Han] betalade sin skuld med att först antaga trosspojken till dräng, derefter ställa honom, fästän icke målfyllig, som soldat uti ledet, pryglä honom till menniska och slutligen hedra honom med korprals afsked [--]. (KoH, 42.)

Hän maksoi velkansa ensin ottamalla kuorma-ajurin rengikseen, sitten pane-malla hänet, vaikka hän ei ollutkaan täysimittainen, sotamieheksi riviin, ruoskimalla hänet ihmiseksi ja kunnioittamalla häntä vihdoinkin virkaeron mukana korpraalin arvolla [--]. (KuH, 56.)

Lainauksesta voi tulkita viitteitä samankaltaiseen ylimielisyyteen, jolla ruotsalaisten kuvataan kohtelevan suomalaisia: hengen pelastamisen palkaksi riittää palvelijaksi, sitten sotilaaksi ottaminen, ja lopulta vähäisimmän mahdollisen ylennyksen antaminen virkaeron myötä. Durk ei ole ulkoisilta mitoiltaan kelpollinen, ja ihmiseksi hän tulee vasta kurituksen tuloksena. Kaikesta tästä huolimatta Durk palvelee majuria uskollisesti ja pyyteettömästi.

Samantapaista ironiaa palvelusten palkitsemista kohtaan voi nähdä majurin puheissa hänen mainitessaan itsensä ja esi-isensä Ruotsin kuninkailta saamista palkkioista. Majurin oma ansio ei ole sen suurempi kuin kuninkaan pillastuneiden hevosten hillitseminen mäessä, josta palkkioksi saatua kultarasiaa hän ylpeänä esittelee. Hänen isoisänsä pelasti aikanaan oman henkensä kustannuksella Kaarle XII:n Narvan taistelussa vetämällä tämän suosta. Mitään palkintoa suku ei tästä saanut, vaikka vainajan pojalle, majurin isälle, myöhemmin sellainen luvattiinkin, kun kuningas huomasi palveluksen jääneen palkitsematta (KoH, 75). Palkitsematta jääminen ei ole katkeroittanut majuri Croneldia, hän huutaa eläköötä kuninkaalle jopa silloin, kun kertoo siitä Lennartille. Hallitsija-alamainen -suhde näyttää siis teoksessa olevan vinoutunut niin, että alamainen jatkuvista palveluksistaan huolimatta kärsii, mutta samalla tyytyy nöyrästi tähän kohtaloonsa. Suuristakin uhrauksista riittää kiitokseksi se, että tietää tehneensä oikein.

Suomalaisuuden edustajaksi tulkitsemani Durk toteaa samaan suorasukaiseen tyyliinsä, kun Lennart pyytää häntä toimimaan itsensä ja kuninkaan vuoksi: "Kungar och barn ha kort minne" (KoH, 72), "Kuninkailla ja lapsilla on lyhyt muisti" (KuH, 102). Hänen huomautuksensa tulee todistetuksi oikeaksi sekä Croneldien saamien olematto-

mien palkintojen valossa että hänen omassa palvelushistoriassaan majuriin nähden.

Jatkuvan uskollisuuden ja uhrautuvuuden tuominen esiin ilman mitään palkinnonpyyntöä todistaa tietysti suomalaisen periaatteellisesta ja uskollisesta luonteesta. Itsensä kieltävän alamaisuussuhteen voi laajentaa koskemaan Suomen kansaa yleensä. Samoin kuin Durk koko elämänsä ajan on elänyt majurille häntä palvellakseen ja auttaakseen, voi ajatella Suomen kansan eläneen ruotsalaiselle emämaalle uhrautuen sen puolesta. Kun tähän rinnastukseen liitetään katteettomat lupaukset ja naurettavan vähäiset armonosoitukset edellisessä tapauksessa, siirtyvät ne koskemaan myös jälkimmäistä, Suomen alamaissuhdetta Ruotsiin. Tätä kautta Anjalan miesten itsenäisyysajattelu saa epäsuorasti legitimitettä, vaikka suorasanaisesti sen tuomitsevat niin kertoja, Lennart kuin majuri Croneldkin. On myös huomattava, että kertoja mainitsee Anjalan miesten keskuudessa olleen paljon sellaisia, jotka todella uskoivat olevansa isänmaan asialla (ks. KoH 151, 152). Tästä voi lukea joidenkin liittolaisten ajatelleen, että Suomi vihdoinkin ansaitsisi jonkin todellisen palkinnon uhrauksistaan.

Ulkopuolinen sankari

Pyyteettömyyden huippu on päähenkilö Lennart, joka jokaisessa tilanteessa kieltäytyy vastaanottamasta hänelle tarjottuja palkintoja ja ylennyksiä urhoollisten ja älykkäiden toimiensa vastineeksi (KoH, 104–104, 133, 147). Hänen tunteitaan loukkaa, kun hänen oletetaan odottavan palkintoja. Hänen ainoaksi motiivikseen kuvataan velvollisuudentunto, ei palkinnontoivo. (KoH, 167.) Vain taistelussa pudonneen Kustaa III:n hansikkaan hän pyytää saada pitää itsellään, samoin kuin hänen isoisälleen oli aikoinaan jäänyt Kaarle XII:n hansikas. Kuninkaan hansikas merkitsee Lennartille korkeinta mahdollista, kuningastaan varten elämistä. (KoH, 134.)

Estämällä fiktiivisen sieppausjuonen teoksen loppupuolella Lennart pelastaa kuninkaan, jonka anjalanliittolaiset aikovat vangita. Samalla hän haavoittuu vaikeasti ja kuolee vammoihinsa hieman myöhemmin. Lääkäri sanoo hänen verensä olevan toistuvien haavoittumien vuoksi liian vähissä. Paikalla oleva kuningas huudahtaa: "Min Gud, ja, och hvarenda droppe har han gifvit för min skull!" (KoH, 170), "Hyvä Jumala, niin, jok'ainoan pisan on hän vuodattanut minun tähteni!" (KuH, 252). Näin siis käy Ruotsin kuninkaan puolesta jatkuvasti uhrautuvalle: lopulta hän vuotaa verta liian monista haavoista ja menehtyy. Lennartin kohtalon kautta voidaan nähdä, kuinka Suomen olisi lopulta käynyt, jos se olisi jatkuvasti joutunut puolustamaan Ruotsia Venäjää vastaan.

Samoin kuin suomalaisiin yleensä, suhtautuvat ruotsalaiset Lennartiinkin ylenkatseisesti. Prinssi Fredrik sanoo hänestä ensitapaamisen jälkeen:

- *Voici de quoi faire quelque chose!* - sade prinzen. - Vore pojken ett hufvud högre, kunde han duga bland mina vestmanländingar. (KoH, 24.)

- *Voici de quoi faire quelque chose!* [Kas, hänestäpä saattaisi tulla jotakin] sanoi prinssi. Olisipa poika päätänsä pitempi, kelpaisi hän vestmanlantilaisteni joukkoon. (KuH, 28.)

Huomautus siitä, että Lennartin pitäisi olla päätä pidempi kelvataksaan valiojoukkoon, osoittaa tämän ruotsalaisten silmissä alempiarvoiseksi. Samaan sävyyn Lennartia kuvaa myös kertoja myöhemmin mainiten Lennartin olevan ”knappt mer än ett barn” (KoH, 39), ”tuskin lasta parempi” (KuH, 52). Lennart on myös koominen hahmo. Ensimmäisen urotyönsä hän tekee viedessään prinssi Fredrikin viestiä kuninkaalle. Hän joutuu juoksemaan kiinni kuninkaan vaunut ja kiipeää niihin kuninkaan palvelijoiden estelistä huolimatta. Lennartin taistelu paikasta kuninkaan vaunuissa kuvataan koomiseen sävyyn. Häneen viitataan myös sanalla ”landsvägsriddaren”, ”maantieritari”, jolloin ylevään ritari-sanaan liitetty määriteosa tekee kokonaisuudesta ironisen. (KoH, 26; KuH, 30-31.)

Lennartiin kohdistuva ylenkatse tulee edellisessä katkelmassa esiin ranskankielisenä. Vieraan kielen etäisyyttä korostavasta vaikutuksesta huomautin jo edellisessä luvussa. Näyttäisi, että kielillä yleisesti olisi merkitystä hierarkioiden esiintuojana. Vihaamaansa äitipuoltaan Lennartin kerrotaan olleen lapsesta saakka pakotettu puhuttelevaan ranskaksi (KoH, 59). Äitipuoli käyttää Lennartista pilkkanimeä ”mon petit coucou” (KoH, 59), käköseni, joka kuitenkin muuttuu muotoon ”mon petit faucon” (KoH, 66, kursivointi alkuperäinen), haukkaseni, kun Lennartin arvostus äitipuolen silmissä nousee.

Kun Lennart pääsee Savonlinnaan, missä taistelua käydään, hän näyttää olevansa sankariainesta. Hänen nokkelan tuumansa avulla onnistutaan rakentamaan vallitus tykkiä varten niin lähelle vihollisen hallussaan pitämää linnaa, että pystytään ampumaan linnan muurien sisäpuolelle. Kertoja sanoo tilanteen olevan iloisin sotatapahtuma koko piirityksen aikana (KoH, 99). Lennartia väheksyvä suhtautuminen, jonka ruotsalaisen yleisön on ehkä ajateltu omaksuvan, osoittautuu vääräksi. Tässä toistuu kirjallisuudessa usein käytetty asetelma, jossa väheksytty osoittautuu sankariksi. Perinnettä edustaa myös J. L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoiden* Wilhelm von Schwerin, johon Lennart myöhemmin vertautuu kun von Schwerinistä kertovaa runoa lainataan jälkisanoina. *Vänrikki Stoolin tarinat* tulevat mainituksi jo vallitusta rakennettaessa, kun henkilöksi otetaan Otto von Fieandt ja viitataan vänrikki Stoolin tutustuvan häneen myöhemmin.

Uhkarohkeilla tempuillaan tilanteessa Lennart saavuttaa sekä upseeriston että lukijan suosion ja luottamuksen rohkeuteensa. Fieandt määrää hänet kuitenkin kolmeksi päiväksi arestiin siksi, ettei hänen olisi Fieandin mielestä pitänyt liialla uhkarohkeudellaan turhaan panna alttiiksi ”en af kungens flinkaste pojkar” (KoH, 100), ”kuninkaan sukkelinta poikaa” (KuH, 144). Tähän arestimääräykseen sisältyy epäsuora kehu.

Merkittävää on, että arestimääräys poistaa Lennartin historiallisen tarinan kulusta

kolmeksi päiväksi, jotka hän viettää yksinään putkassa. Tämä elokuun alkupuoli 1788 on historian kannalta ratkaisevaa aikaa. Silloin kävi selväksi, että Suomen armeijassa liikkuu kapina-ajatuksia. Kertoja kuvaa ajan tärkeyttä :

Dessa få timmar hade varit tillräckliga att äfven vid Nyslott sätta allt på spel, att fläcka en dittills tapper armés ära och kasta mörka skuggor på ett folk, hvilket intill denna dag med rätta varit berömdt för sin trohet mot konung och fädernesland. (KoH, 106.)

Nuo muutamat tunnit olivat riittäneet saattamaan Savonlinnassakin kaikki vaaraan, tahraamaan tähän asti urhoollisen armeijan kunniaa ja synkentämään tummilla varjoilla kansaa, jota siihen asti syystä kyllä oli kiitetty uskollisuudesta kuningasta ja isänmaata kohtaan. (KuH, 155.)

Lennart ei ole millään tavalla osallinen tähän kunnian tahraantumiseen, sillä hänet on eristetty muista arestiin.

Samaan tapaan muutamaa päivää myöhemmin, pian arestista pääsyn jälkeen, Lennart haavoittuu taistelussa ja joutuu sairaalaan varsinaisten tapahtumien ulkopuolelle. Hän viettää siellä ajan, jota kertoja kuvaa äärimmäisen tärkeäksi ja ratkaisevaksi. Kertoja kuvaa kaikkien kohtalotovereiden sairashuoneella puivan ajan tapahtumia, mutta Lennartin vain kuulevan epäselviä huhuja. (KoH, 135-136.) Hän ei osallistu millään tavalla tapahtumiin, ei edes keskustelemalla niistä. Hänet on alistettu passiiviseen asemaan vain kuuntelemaan ristiriitaisia huhuja ja muiden pohdintoja.

Sankarin tavoin Lennart pääsee jälleen toimimaan, kun hän tervehdytyttyään onnistuu estämään veljensä ja äitipuolensa juonen Kustaa-kuninkaan sieppaamiseksi. Tämän mahdollistaa Lennartin näennäinen mitättömyys ja veljen luottamus alennuksella uhkaamisen hillitsevään voimaan:

Vid en så obetydlig person, som den lille sergeanten, fäste man ingen uppmärksamhet. [--] Kapten Detlof kände föga sin lille broder Lennart och hans senare äfventyr, när han så tryggt litade på, att hans förmaningar skulle åtlydas. (KuH, 166.)

Niin vähäpätöisestä henkilöstä kuin pikku kersantista ei pidetty mitään lukua. [--] Kapteeni Detlof ei tuntenut kyllin pientä veljeään Lennarttia eikä hänen viimeisiä seikkailujaan, kun hän varmasti luotti siihen, että hänen käskyjään toteltaisiin. (KuH, 246.)

Kertoja käyttää ensimmäisessä virkkeessä Lennartiin väheksyvästi suhtautuvaa näkökulmaa. Välissä kertoja ilmoittaa Detlofin luottavan uhkaustensa voimaan. Sitten, lainauksen toisessa virkkeessä, vihjataan jo vahvasti siihen, ettei tällainen näkemys ottanut huomioon Lennartin luonnetta tai hänen viimeaikaisia toimiaan. Lennartin uroteot saavatkin jatkoa, kun hän estää juonittelijoiden suunnitelmat ja pelastaa kuninkaan.

Tarinassa Lennart joutuu lunastamaan arvostuksensa osoittamalla vääriksi ennakkoluulot mitättömyydestään. Samalla ruotsalaiselle yleisölle tarjotaan lukumallia, jossa

heidän oletetut ennakkoluulonsa ensin tunnistetaan ja sitten kumotaan. Esipuheen käsitys yksittäistapauksen edustavuudesta historiassa antaa olettaa, että Lennartin tarina laajenee tulkinnaltaan. Lennart pienenä ja väheksyttynä vertautuu Suomeen suhteessa entiseen emämaahan. Vaikka Suomi on kansakuntana nuori ja saattaa vaikuttaa mitättömältä, on virhe pitää sitä sellaisena.

Historiaa vastaan

Romaanin historiallisen luonteen kannalta on kiinnostavaa, että historiallisesti tärkeimmät tapahtumat selostetaan lyhyesti ja että päähenkilö Lennart on niistä lähes kokonaan erillään. Historian tapahtumat, joissa suomalaisen aateliston pyrkimys irtautua Ruotsista näkyy selvästi, jätetään lyhyille maininnoille romaanissa, ja Lennart on niistä eristettynä joko arestissa tai sairaalassa. Lennart on sankari pienuudestaan ja koomisuudesta huolimatta, mutta silti hän ei osallistu historian tärkeisiin tapahtumiin. Anjalassa hän vierailee veljensä luona mutta sielläkin vain kuuntelijan, ei toimijan, roolissa. Lennartin ja kuninkaan viimeinen tapaaminen on dramaattinen. Kuninkaan hansikasta vastaan – panttia, jonka hän on ansainnut urheudellaan – Lennart esittää toiveen, ettei kuningas koskaan epäilisi Suomen kunniaa.

- Ers majestät ... tvifla aldrig ... på Finlands heder!
 - Och huru skulle jag kunna det, när hag äger för mina ögon ett sådant bevis! - svarade konungen, i det att han med värma tryckte Lennarts hvita hand. - Vål sagdt, gosse; jag löser mitt löfte, jag lofvar hvad du begär, och den, som midt i Anjals tider vunnit sin konungs samtycke till en *sådan* bön, - den, mina herrar, har icke lefvat och icke dött förgäfves. (KoH, 171.)

- Teidän majesteettinne... älkää epäilkö koskaan... Suomen kunniantuntoa!
 - Ja mitenkä voisin minä sitä epäillä, kun on silmiäni edessä tällainen todistus! vastasi kuningas, samalla kun hän lämpimästi puristi Lennartin valkoista kättä.- Hyvin sanottu, poika; minä lunastan lupaukseni, minä lupaan, mitä pyydät, ja ken Anjalan ajoilla on saanut kuninkaansa suostumaan *sellaiseen* pyyntöön - hän, hyvät herrat, ei ole elänyt eikä kuollut turhaan. (KuH, 253.)

Lennart onnistuu vaikeassa tehtävässä: kesken Anjalan liiton salajuonten hän onnistuu vakuuttamaan Kustaa III:n siitä, että suomalaiset ovat tälle uskollisia. Näin historiallisten tapahtumien sanoma kääntyy vastakohdakseen: petoksen sisältävä historia kääntyy uskollisuuden vakuuttamiseksi. Tämä tulkinta voidaan esittää pitämällä Lennart varsinaisista historiallisista tapahtumista erillisenä. Hänen toimintaansa ei siten lankea niitä epäluuloja, joita salaliittolaisuus ja armeijan purnaus aiheuttavat. Samalla Lennartin uskollisuus korostuu ajan tapahtumien taustaa vasten, kuten kuningaskin huomauttaa.

Konungens handske tuo esiin tätä ajan tapahtumien taustaa suomalaisten kapinaksi tulkittuna, mutta kertoja selostaa historiallisia tapauksia yleensä vain lyhyesti. Anjalan liiton tapahtumiin tultaessa kertoja huomauttaa, että tapahtumat ovat tunnettuja

(KoH, 135). Näin tulee oletetuksi, että lukijalla on tapahtumista tietoa ja siten myös jonkinlainen tulkinta. Suomen kunniantunnon ottaminen esiin myöhemmin antaa ymmärtää, että tapahtumia pidettäisiin suomalaisten petturuutena Ruotsia ja Ruotsin kuningasta kohtaan. Lennartin kautta tätä tulkintaa pyritään muuttamaan. Näin *Konungens handske* olettaa yhdenlaisen historian tulkinnan ikään kuin pohjatekstikseen, ja pyrkii sitten muuttamaan sitä. Anjalan liiton keskeiset tapahtumat kertoja esittää luettellen päivämääriä ja keskeisiä tapahtumia (KoH, 135). Näin tullaan lähelle Whiten (1987, 6-10) käsittelemää annaalien esitystapaa; siinä vältetään kerronnalliseen muotoon pukeminen ja tulkinnan tekeminen. Kertoja kyllä tuomitsee Anjalan liiton suorasanaisesti samassa yhteydessä kun selostaa sen tapahtumat, mutta ei kuitenkaan esitä tätä tulkintaa tarinana. Kerronnallistaminen tarkoittaa aina merkityksellistämistä, ja *Konungens handske* -romaanissa tarina Lennartin ja Suomen uskollisuudesta on se, joka kerrotaan.

White (1987, 10) korostaa, että historiallinen kertomus rakentuu yhtä hyvin pois jätettyjen kuin mukaan otettujenkin tapahtumien varaan. Historiallisen romaanin kohdalla tämän tekee erityiseksi historiallisen romaanin luonne aiemmille teksteille perustuvana. Historiallinen romaani edellyttää sitä edeltävän tekstin olemassaolon, usein historiankirjoituksen, myytin tai legendan. (Ks. Humphrey 1986, 18; Ihonen 1986, 157.) Siten historiallinen romaani myös aina kommentoi aikaisempia kertomuksia kuvaamastaan ajanjaksosta. *Konungens handske* -romaanissa on huomattavaa, että se jättää kertomatta kuvaamansa ajan keskeiset historialliset tapaukset ja samalla kuitenkin pyrkii antamaan niistä tulkinnan. Siten se tulkitsee sellaista, mitä se on jättänyt suurimalta osalta kuvauksen ja lähes täysin päähenkilön kokemuspäiriin ulkopuolelle.

Kun Lennart lopulta pääsee osallistumaan historiaan estämällä kuninkaan sieppauksen, toteutuu se sukupolvia jatkunut urotöiden ketju, josta hänen isänsä toteaa: "Det är en vana hos Croneldarne att rädda majestät" (KoH, 75), "Majesteetin pelastus on Croneldeilla aivan tapana" (KuH, 107). Historian kuvaaminen tämän mallin kautta tuottaa valtavirrasta poikkeavan tulkinnan siitä. Tarinan suomalaisten itsenäisyyspyrkimyksistä ja petollisista vehkeilyistä korvaa tarina, jossa juonena on kuninkaan pelastaminen uudestaan ja uudestaan. (Vrt. Brantly 1993, 457-460.)

Tässä tarinassa keskeinen on kuninkaan hansikas sukupolvelta toiselle kulkeneena uskollisuuden symbolina. *Vänrikki Stoolin tarinoiden* Sotilaspoika-runon esittää perinteen, jossa esi-isien urotyöt velvoittavat ja tekevät kunniakkaaksi sotaan lähden 15-vuotiaana. Lennartin pienuuden ja nuoruuden korostaminen liittyy hänet tähän sotilaspoika-perinteeseen. Tässä kontekstissa Croneldien suvulle tulee samanlainen perinne, jota sukupolvet ovat toistaneet. Uskollisuudesta kertovat kuninkaiden hansikkaat, Lennartin isoisoisän ja hänen itsensä ansaitsemat, joista ensimmäistä oli säilytetty perhekalleutena. Ruotsin puolesta taistelemisen aika on ohitse, minkä todistaa Lennartin kuolemakin.

Ylipäänsä Topeliuksen romaani sisältää aineksia, jotka vastustavat uskollisuuden ja uhrautuvuuden perinnettä. Romaania voidaan tarkastella Mihail Bahtinin (1991, 20–21, 68) tarkoittaman moniäänisyyden valossa. Eri kielet tekstissä ovat osoitus toisiinsa sulautumattomista äänistä, jotka saavat tulkinnassani myös ideologista merkitystä. Ranska liittyy hierarkioihin, suomi kansallisen identiteetin esiintuomiseen. Henkilöiden repliikeissä tulee esiin näkemyksiä, jotka esittävät omia, kertojan tulkintaa vastustavia, mielipiteitä.

Lennartin veli Detlof pääsee dialogissa Lennartin kanssa esittämään Anjalan liiton näkemyksiä ajan tapahtumista omalla äänellään (KoH, 143–147). Kun Lennart on kuningasmielisyydessään idealistinen, julistautuu Detlof käytännöllisemmäksi. Hän esittää oman, Anjalan liittoa kannattavan kantansa olevan yhtä lojaalin, mutta käytännöllisemmän kuin Lennartin kuningasmielisyyden (KoH, 144). Käytännöllisyyden korostamisen voi tulkita epäsuoraksi tueksi hänen ajatuksilleen, jos sitä vertaa kirjoittamisajan tilanteeseen. On esitetty, että käytännöllisyys ja valtapolitiikan realiteettien huomioonottaminen olivat keskeisiä keisarinajan julkisessa toiminnassa (Stenius 1992, 183–184). Historianfilosofian kannalta keskeinen on Detlofin huomautus Anjalan liiton oikeutuksesta:

Hvad är rätt? Det, som segrar. Hvad är orätt? Det, som tappar. Hvem är förrädare? Den, som blir hängd i dag. Hven är patriot? Den, som i morgon dikterar lag. (KoH, 144–145.)

Mikä on oikea? Se mikä voittaa. Mikä on väärää? Se mikä häviää. Kuka on kavaltaja? Hän, joka hirtetään tänään. Kuka on isänmaan ystävä? Hän, joka huomenna laatii lakia. (KuH, 213.)

Detlof jatkaa viittaamalla Washingtoniin: Jos hän olisi hävinnyt, hänet olisi hirtetty kapinoitsijana. Koska hän voitti, häntä pidetään isänmaanystäjänä. Näin historian tarkastelun eri aikatasot tulevat esille.

Historiallisella romaanilla on kolme erilaista ajallisen kokemuksen tasoa: Ensimmäinen on historiallinen nykyhetki, jossa henkilöt elävät, toinen jälkikäteiskatsanto, jossa kirjoittaja tarkastelee tapahtumia myöhempien tapahtumien valossa, kolmas ikuisuuden perspektiivi, jossa kaikki asetetaan providentialiseen kehityskulkuun. Huomattavaa on, että ensimmäinen perspektiivi on toiseen verrattuna aidompi mutta tiedoiltaan epätäydellisempi. Kolmas asettuu molempien edellisten yläpuolelle antaen lopullisen merkityksen niille molemmille. Tietysti on muistettava, että se ei tarjoa lisätietoa, vain näkemyksen. (Ks. Humphrey 1986, 25–28.) *Konungens handske* -romaanissa kolmas taso on merkittävä: lopullisessa valossaan kaikki tapahtumat näyttäytyvät vasta providentialisen kehityksen osina, eivät ihmisten jälkikäteistenkään järkeilyjen avulla (ks. Forsgård 1998, 78, 118–119; Noro 1968, 201–202).

Konungens handske -romaanin kertoja vaikuttaa olevan hyvin tietoinen siitä mah-

dollisuudesta, joka historioitsijalle tarjoutuu, kun hän pystyy tarkastelemaan menneisyyden tapahtumia niiden jälkeen tulleiden, usein seurauksiksi nimitettyjen, tapahtumien valossa. Hän viittaa jo esipuheessa vasta kirjoittamisajan antavan täyden oikeuden (‐full rättvisa‐, KoH, 15) Kustaa III:lle. Erityisen selvästi menneisyyden jälkeinpäin arviointi ja jälkiviisauden merkityksellisyys käy ilmi teoksen loppupuolella, kun kertoja pohtii Kustaa III:n toimia ja niiden motiiveja ja viittaa väitteisiin, että kuningas olisi ollut yhteistyössä salaliittolaisten kanssa. Kertoja toteaa tällaisia huhuja levitellyn niin tapahtumien aikaan kuin edelleenkin. Hänen mielestään on ymmärrettävää ja anteeksi annettavaa, että sellaista on käynyt tapahtuma-aikaan. Hän kuitenkin huomauttaa, ettei jälkimaailman, joka on tutkinut luonteita ja jonka tiedossa myöhemmät tapahtumat ovat, pitäisi enää tehdä samaa virhettä. (KoH, 129–130.) Näin tulee suoraan todetuksi, että nykyisyyden perspektiivistä menneisyyden tapahtumia voidaan arvioida oikeammin.

Jälkimaailman arviossa on kysymys historian ja menneisyydessä elätettyjen väärin uskomusten oikaisemisesta, minkä voi yleistää koskemaan kerrottua tarinaa ja sen vertauskuvallista tasoa. Detlof Croneldin esittämät mielipiteet ovat lopulta, myöhempien tapahtumien valossa ja erityisesti Suomen Ruotsista irtautumisen jälkeen, voittaneet. Tarinan ajan jälkeinen kehitys on osoittanut, että Suomella oli ja on oikeus pyrkiä ja tulla kansakunnaksi muiden joukossa. Samalla näiden mielipiteiden esiintyminen historiassa tukee kirjoittamisaikaa. Näin legitimoidaan käytännöllistä ajattelukantaa, joka hylkäsi vanhan uskollisuuden Ruotsille ja etsi uutta, itsenäisempää tietä.

Kirjoittamisaikaan liittyväksi voi ajatella senkin, että kapinan seuraukset esitetään pelottaviksi ja arvaamattomiksi. Kertoja esittää, että kapinalliset aikeet olisivat johtaneet tuhoisiin seurauksiin, jos ne olisivat saavuttaneet kypsyyden (KoH, 135). Detlof viittaa puheissaan epäsuorasti Voltaireen (‐den gudomlige verldsbegrinaren derborta på Ferney‐ KoH, 145; ‐sen kuuluisan maailmanpilkkajaan siellä Ferneyssä‐ KuH, 214), jolloin hänen sanansa Lennartin mielestä haisevat vereltä. Vähän myöhemmin Lennart vertaa Anjalan liiton pyrkimyksiä veljesten lapsina rakentamaan laskuojaan, joka paisuessaan kuivatti koko lammen (KoH, 146). Nämä lausunnot sopivat hyvin kirjoittamisajan maltilliseen, valtapolitiikan Venäjän suhteissa huomioon ottavaan ajatusmalliin Suomessa.

Kansojen kasvu

Koska Lennart on naiivi ja lapsellinen, hänet voidaan jättää vehkeilyjen ulkopuolelle. Samalla hänen käyttöksensä saa luonnollistavia piirteitä. Kertoja mainitsee, että tuona myrskyisänä aikana monet kokeneet miehet horjuivat mielipiteiden välillä, kun taas nuorukaiset valitsivat oikein luonnollisten tunteidensa johdattamina (KoH, 69). Myös kuningas sanoo Lennartille, että hän mielihyvällä toteaa nuorukaisessa sen uskollis-

suuden, mitä kehittyneissä miehissä ei silloin näyttänyt olevan (KoH, 131). Kertoja huomauttaa kansan toimineen nuorukaisten tavoin, sillä se pohtii vähän mutta tuntee sitäkin enemmän (KoH, 69). Tunteiden historia tulee jälleen esille ja vakuuttaa suomalaisten uskollisuutta. Kertojan mukaan paljon tehtiin kansan perittyjen yksinkertaisten oikeuskäsitysten horjuttamiseksi. Tästä huolimatta kansa, ilmeisesti tunteidensa johdattamana, pysyi uskollisena.

Topeliuksen romaaneissa näkyy romantiikan ajatus organisesta kasvusta historiassa. Kertoja esittää vertauksen, jonka mukaan luonteet kehittyvät nopeasti rauhattomina aikoina, samoin kuin jyvät itävät nopeasti pohjoisen kesän alituudessa auringonpaisteessa (KoH, 69). Kertomustyypinä tämä kuuluu perinteeseen, jossa keskeistä on kehittyminen ja sisäisen potentiaalin todeksi tuleminen. Ajatusmallia sovellettiin yhtä hyvin kansoihin kuin yksilöihin. (Ks. Palmeri 2003, 24–25, 28–29.) Sisäisen potentiaalin reaalistuminen mahdollistaa kypsymisen hyvin nopeaankin tahtiin: Lennart osoittautuu kypsäksi ja järkeväksi nuoruudestaan huolimatta, ja Suomi on valmis kansakunta, vaikka autonomia-asema on saavutettu vasta äskettäin.

Sisäistä potentiaalia Suomen kypsymiselle kansakuntana tuotetaan erityisesti kulttuurin kautta. Onkin huomautettu, että Suomen historia nähtiin 1800-luvun alussa juuri kulttuurihistoriana (Forsgård 1998, 135–136). Kulttuurisesta omintakeisuudesta kertovat viittaukset *Kalevalaan* sekä runsas sananlaskujen ja suomenkielisten repliikkien käyttö. Myös suomalaisten karkeus ja omintakeisuus sekä Lennartin sopimattomuus uljaan sankarin rooliin voidaan tulkita osoituksiksi suomalaisuudesta. Satojen vuosien historia osana Ruotsia ei ole muuttanut suomalaisia ruotsalaisen mallin mukaisiksi.

Historia esimerkkinä

Esipuheen yleistä yksittäisessä korostava historiannäkemys tulee esiin ja sovellettavaksi viimeisessä luvussa "Efteråt". Alkuperäisessä jatkokertomuksessa on vain otsikoimat-
tomat, alle sivun mittaiset jälkisanat, joista puuttuu loppuluvun katsaus henkilöiden
myöhempiin elämänvaiheisiin. Molemmissa kuitenkin esitetään Lennartin kohtalosta
samanlainen tulkinta, joka kiteytyy *Vänrikki Stoolin tarinoiden* runosta Wilhelm von
Schwerin otettuun lainaukseen: "Långt var det lif dock han lefva fått, / Om lif är bragd"
(KoH, 172; KH 5.3.1863), "Mut ikää siinäkin, työ jalo vaan / jos on elämää" (KuH,
356).

Kungens handskesta kertoo tulkitsee tätä siten, ettei elämässä ole kysymys sen mitasta vaan sen arvosta. Lennartin elämä, lyhyenäkin, on saavuttanut päämääränsä. Runebergin runoelman voi tulkita pohjatekstiksi Lennartin tarinalle kokonaisuudessaankin; siinäkin on kyse nuoresta sankarista, jonka oletetaan nuoruutensa vuoksi olevan heikon, mutta joka teoillaan saavuttaa ihailua ja kunnioitusta.

Konungens handske -romaanin loppuluvussa ”Efteråt” kertoja pohjustaa ja tulkitsee

edeltävää lainausta palaamalla sitä ennen ajatukseen historiasta nukkeja täynnä olevana kaappina. Sitä tarkasteltaessa nousee jälleen esiin kaksi puolta historiasta, yksityinen ja yleinen:

Sedan vi sett det [skåpet] från ena sidan och upptäck millioner med lif och hjertan begåfvade varelser inom seklernas ramar, skola vi se det på andra sidan och upptäcka stora idéer, i hvilka individen försvinner. Hvad betyder ett litet menniskolif, en sekund af tillvaron, gentemot de högsta sedelagarna, folkens mission, mensklighetens förädling och den eviga andens gång genom tidehvarfen? [--] Detta lif har endast betydelse såsom förverkligande af ett högt sedligt ändamål; utan ett sådant kan det saklöst, spårlost, tårlost försvinna; med detta kan det i ett ögonblick hafva uppnått sitt mått och sluta med ära. (KoH, 172.)

Nähtyämme sen [kaapin] yhdeltä puolelta ja keksittyämme vuosisatojen kehyksissä miljoonittain sydämellä varustettuja eläviä olentoja, tulee meidän katsella sitä toiseltakin puolen ja huomata suuret aatteet, joihin yksilö häviää. Mitä on vähäinen ihmiselämä, tuo sekunnin kestävä olemassaolo verrattuna korkeimpiin siveyslakeihin, kansain kutsumukseen, ihmiskunnan jalostamiseen ja ikuisen hengen kulkuun aikakausien halki? [--] Tällä elämällä on merkitystä ainoastaan korkean siveellisen tarkoituksen toteuttamisessa; jollei sillä ole sitä merkitystä, saa se ilman mitään kadota jäljettömiin kenenkään kaipaamatta; jos sillä se on, voi se hetkessä olla tarkoituksensa perillä ja päätyä kunnialla. (KuH, 255.)

Historian yksityinen puoli koostuu ihmisten tunteista ja kokemuksista, mutta merkitystä niillä on ainoastaan, jos niiden kautta toteutuu kaitselmuksen ohjaama kehitys. Näin todetaan suoraan yksityistapauksen edustavuus ja sen merkityksen laajentaminen koko historiallisen kehittymisen piiriin, joka noudattaa kaitselmuksen ohjausta. Lennart tulee vertauskuvallisesti edustamaan koko Suomen kansaa, joka uskollisesti vuosisatoja taisteli Ruotsin puolesta.

Historiallinen romaani on menneisyyden käyttämistä ja samalla sen muiden käytöjen kritisoimista (Humhprey 1986, 156), niin myös *Konungens handske*. Topeliuksen käänteinen strategia toimii niin Lennartin kuin Suomenkin kohdalla. Ruotsalaisten oletettu halventava suhtautuminen suomalaisiin tematisoituu tarinassa ja osoitetaan vääräksi; samoin Suomella osoitetaan olevan perusteet asemalle entisestä emämaasta erillisenä. Yksittäinen ihmiselämä laajenee merkitykseltään sekä historiallisen ajan kuvaksi että (käänteiseksi) esimerkiksi kirjoittamisajalle.

Lennartin nuoruudenihastus Betta sanoo aivan teoksen lopussa: "Hvar finnes en skönare lott, än att dö, älskad och ung, för sitt fädernesland?" (KoH, 178), "Mikä on kauniimpaa kuin kuolla rakastettuna ja nuorena isänmaansa edestä?" (KuH, 264). Bettalle kuvattu hehkuva katse ja auringon kultaamat hiukset antavat ymmärtää hänen olevan korkeamman voiman innoittama ja tukema. Intertekstuaaliset kytkennät *Vänrikki Stoolin tarinoihin* tukevat kuolemaa ihannoivaa tulkintaa. Runossa Torpan tyttö nuori nainen olisi mieluummin suonut rakastetulleen kunniallisen kuoleman kuin kar-

Jo esipuheessa kertoja viittaakin suureen muutokseen menneen ja nykyisen välillä

Historia, kansallisuus ja kieli kietoutuvat tulkinassani toisiinsa. Historian kirjoit-

Jälkiviisaudesta on kyse tietysti myös kirjallisuushistorian kirjoittamisessa. Moni-

Viitteet

1. Jatkokertomuksen nimenä oli *Kungens handske* (1863=KH), joka muuttui muotoon *Konungens handske* kun Bonnier julkaisi saman tekstin hyvin pienin muutoksin Topeliuksen tuotantoa sisältäneen *Vinterqvällar*-sarjan ensimmäisessä osassa vuonna 1880. Ainoa merkittävä ero näiden kahden version välillä on jatkokertomuksen jälkisanojen laajentaminen loppukappaleeksi romaanissa. Myöhempi versio on suomennettu nimellä *Kuninkaan hansikas* (1927 = KuH). Artikkelissani lainaukset ja sivunumeroinnit viittaavat *Vinterqvällar*-sarjan julkaisuun, mutta pidän teoksen kirjoittamisaikana ja syntykontekstina vuotta 1863. Jatkokertomuksen ennakoilmoituksessa (Nya Dagligt Allehanda 30.12.1862) sitä mainostettiin nimen juhlallisemmalla versiolla *Konungens handske*, mutta kertomuksen otsikkona oli lehdessä aina *Kungens handske*. Muutokset jatkokertomuksesta kirjamuotoon ovat hyvin vähäisiä ja koskevat lähinnä muutamaa sanaa. Esimerkiksi ensimmäisen luvun aloittava ajanmääritelmä on muutettu muodosta 74 vuotta sitten muotoon viime vuosisadan lopulla - tietysti ihan käytännön syistä. Mielenkiintoinen yksityiskohta löytyy *Konungens handsken* sivulta 94, jossa Savon prikaatin vahvuudeksi ilmoitetaan 1600 miestä, kun se jatkokertomuksessa on 1700. Ehkä kirjailijaa on oikaistu asiasta, tai kyseessä on vain painovirhe. *Vinterqvällar*-sarjassa *Konungens handske* julkaistiin lajimääritelmän novelli alla. Koska lajimääritelmät olivat 1800-luvulla vielä vakiintumattomat, otan oikeudekseni käsitellä teosta romaanina, jollainen se mielestäni on. Tätä puoltaa jo teoksen laajuus, *Vinterqvällar*-sarjassa 170 reilunkokoista sivua, suomennoksena 264 sivua.
2. Valitettavasti tässä ei ole tilaa *Vänrikki Stoolin tarinoiden* ja *Konungens handsken* välisen intertekstuaalisuuden tarkastelulle laajemmin. Intertekstuaalisia linkkejä lisäävät mm. Wilhelm von Schwerin -runon everstiluutnantti Drufvan lausuma, jonka mukaan von Scherin vielä johdattaa armeijoita, jos jää henkiin. *Konungens handske*ssa kuningas sanoo Stedingkin kirjoittaneen Lennartista saman ennusteen kirjeessä. Von Schwerin ja Lennart myös molemmat kunnostautuvat tykkipatterin luona. Kiinnostavia yhtäläisyyksiä (epähienous, kovan komennon pitäminen, piipun poltto) löytyy myös Otto von Fieandtin ja Lennartin isän, majuri Croneldin hahmoista. Nähdäkseni Otto von Fieandt on ainoa henkilö, jonka *Vänrikki Stoolin tarinoissa* kuvataan puhuvan suomea.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

TOPELIUS, Z.[ACHARIAS] 1882/1880: *Konungens handske* = KoH. *Vinterqvällar*, 1. osa. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

TOPELIUS, Z.[ACHARIAS] 1927: *Konungens handske* = KuH. Suom. Ilmari Jäämaa. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.

KH= *Kungens handske*. *Nya Dagligt Allehanda* 2.1.-5.3.1863.

Tutkimuskirjallisuus

BAHTIN, MIHAIL 1991/1963: *Dostojevskin poetiikan ongelmia. Problemy poetiki Dostojevskogo*. Suom. Paula Nieminen ja Tapani Laine. [Helsinki]: Orient Express.

BRANTLY, SUSAN C. 1993: History as resistance. The Swedish historical novel and regio-

nal identity. Sara Lindman versus Per Anders Fogelström. *Literature as Resistance and Counter-Culture*. Eds. András Masát ja Péter Mádl. Budapest: Hungarian Association for Scandinavian Studies, s. 457-460.

COLLINGWOOD, ROBIN GEORGE 1986/1946: *The Idea of History*. Oxford: Oxford University Press.

CULLER, JONATHAN 1975: *Structuralist Poetics. Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

FLEISHMAN, AVROM 1971: *The English Historical Novel. Walter Scott to Virginia Woolf*. Baltimore and London: The Johns Hopkins Press.

FORSGÅRD, NILS ERIK 1998: *I det femte inseglets tecken. En studie i den åldrande Zacharias Topelius livs- och historiefilosofi*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 616. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.

GEPPERT, HANS VILMAR 1976: *Der "andere" historische Roman. Theorie und Strukturen einer diskontinuierlichen Gattung*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

HATAVARA, MARI 2002: Fredrika Runebergin Fru Catharina Boije och hennes döttrar kansallisena visiona. *Merkkejä ja symboleja. Esseitä kirjallisuudesta ja sen tutkimuksesta*. Toim. Markku Lehtimäki. Tampere: Tampere University Press, s. 107-134.

HATAVARA, MARI 2003: Suomen historian kirjoittaminen. Zacharias Topelius ja Fredrika Runeberg. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2003, s. 505-516.

HUHTALA, LIISI 1984: Historiallinen romaani. *Historiallinen aikakauskirja* 4/1984, s. 296-301.

HUMPHREY, RICHARD 1986: *The Historical Novel as Philosophy of History. Three German Contributions: Alexis, Fontane, Döblin*. Bithell Series of Dissertations 10. University of London: Institute of Germanic Studies.

IHONEN, MARKKU 1986: Havaintoja historiallisen romaanin kerronnasta. *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukácsista Umberto Ecoon*. Toim. Markku Ihonen ja Liisa Saariluoma. Joensuu: Joensuun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia 2, s. 156-191.

KETTUNEN, KEIJO 1986: Tehty menneisyys. *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 40. Helsinki: SKS, s. 107-119.

KLINGE, MATTI 1980: *Bernadotten ja Leninin välissä. Tutkielmia kansallisista aiheista.*
Juva: WSOY.

KOSELLECK, REINHART 1985/1979: *Futures past. On the Semantics of Historical Time. Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Transl. Keith Tribe. Baskerville: MIT Press.

LUKÁCS, GEORG 1962 /1936-37: *The Historical Novel. Der historische Roman*. Transl. Hannah ja Stanley Mitchell. London: Merlin Press.

MACQUEEN, JOHN 1989: *The Rise of the Historical Novel*. The Enlightenment and Scot-

tish Literature vol. 2. Edinburgh: Scottish Academic Press.

MOLARIUS, PÄIVI 1999: Fennomaanisen merkitysjärjestelmän muotoutuminen 1800-luvun Suomessa. *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Toim. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. SKST 755. Helsinki: SKS, s. 67-83.

NORO, MAURI 1968: *Kaitselmusaate Topeliuksen historianfilosofiassa*. Helsinki: WSOY.

PALMERI, FRANK 2003: *Satire, History, Novel. Narrative Forms, 1665-1815*. Newark: University of Delaware Press.

SCHABERT, INA 1981: *Der historische Roman in England und Amerika*. Erträge der Forschung. Band 156. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

STENIUS, HENRIK 1992/1990: Julkisen keskustelun rajat suuriruhtinaskunnassa. *Talous, valta ja valtio*. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Toim. Pertti Haapala. Tampere: Vastapaino, s. 173-186.

WHITE, HAYDEN 1987: *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

WESSELING, ELISABETH 1991: *Writing History as a Prophet. Postmodernist Innovations of the Historical Novel*. Amsterdam, Philadelphia: Josh Benjamins Publishing Company.